

אוצר המגילה

אוצר מפרשי מגילת אסתר

תלמוד בבלי המבואר - מתיבתא

על מגילת אסתר

מעשי צדיקים

יו"ל במהדורה מתוקנת וחדשה ע"י
ממלכת התורה 'עוז והדר'
תשע"ב

יוצא לאור ע"י ממלכת התורה "עוז והדר"

היות ומושקע במהדורה חדשה מפוארת זו הון רב ויגיעה רבה, לכן ע"פ דין תורה ולהבדיל עפ"י הזכויות בכל המדינות אנו אוסרים בכל תוקף כל הדפסה, צילום והעתקה כולל העתקה חלקית מספר זה, וכן אין לתרגם או לאחסן במחשב או לקלוט בכל דרך שהיא כל חלק שהוא מהספר, וכן אין לעשות כל שימוש מסחרי בחומר הנדפס בביאורים, במקורות ובכל ההוספות, ואין הספר נמכר אלא על מנת שלא יעשה בו שימוש שלא כדין, ושארית ישראל לא יעשו עולה.

©

כל הזכויות שמורות
לממלכת התורה "עוז והדר"

Rabbi Y. Lifer

8truman Ave.

New Suare, N.Y. 10977

הפצה והזמנות:

'היכלי תורה'

בארץ ישראל: טלפון (02)9924603 פקס (03)5435884

בארה"ב: (718)437-3514 Fax. (718)437-0054 Tel.

באירופה: 0176-8806-20-44 Tel.

נדפס בארץ ישראל

על נייר שאין בו חשש חילול שבת

PRINTED IN E. ISRAEL

הארות והערות יתקבלו בברכה

בת.ד. 9359 בית שמש

פקס 03-5423180

לתרומות והנצחות: 845-406-9099

oiz@oizusa.com

מגילת אסתר

עם
התרגום

אבן עזרא
לרבינו אברהם
ב"ר מאיר בן עזרא ז"ל

רש"י
לרבינו שלמה יצחקי ז"ל

ראשון לציון
לרבינו חיים ב"ר משה בן עמר
בעל אור החיים

בעל המורים
לרבינו יעקב ב"ר אשר ז"ל

הדר עזר
ביאור על 'אבן עזרא'
לרבי יצחק ב"ר יוסף חיים שרים ז"ל

מגילת סתרים
לרבי יעקב מליסא ז"ל
בעל נתיבות המשפט

שפתי חכמים
ביאור על רש"י
לרבי שבתי משורר ב"ר יוסף ז"ל

תולדות אהרן
לרבי אהרן מפיאסרו ז"ל

מהדורה חדשה מפוארת ומאירת עינים
המפרשים הוגהו ע"פ כתבי יד ודפוסים ראשונים, בתיקון מאות מעויות ושיבושים, נוספו מראי מקומות וציונים,
הודגשו דיבורי המתחיל ותיבות המקרא, נפתחו ראשי תיבות וקיצורים, ונוספו סימני פיסוק וניקוד.

יו"ל ע"י
ממלכת התורה 'עוז והדר'

א א והוה ביומי אחשורוש הוא אחשורוש דביומוהי בטילת עבדידת בית אלהנא רבא והות בטילא עד שנת תרתין לדריוש בגין עיטיתא דושתי חקבתא ברתיה דאיל מרודך בר

נבוכדנצר ועל דלא שבקת למבני ית בית מוקדשא אתגזר עלה לאתקטלא ערטלתא ואוף איהו על דצית לעיטא אתקצרו יומוהי ואתפליג מלכותיה דמן קדמת דנא הוון כל עממיא אומיא ולשנא ואפרכיא כבישן

א א ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש המלך מהדו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה:

ת"א א מגילה י: יא. ב"ר לו ג, מז ג, ויק"ר יא א, יג ה, במדכ"ר י ה, ר"ר פמיחא א, אסת"ר כל הפמיחא, א א-ח, פס"ר פ"ה מ, פדר"א פ"א, ילקוט ח"א כב סב, ח"צ ר"א מקמה מסג מסק מקטו מקטו מתרמד מתרמה.

דכוש מאה ועשרין ושבע פילכין: תוספתא חמשה כתיב בהון ויהי לשנא דוי ואלין אנון ויהי בימי אמרפל דאתפנשו מלכין ולא הוה ריבא וחרבא בעלמא עד דאתא אמרפל ויהי בימי שפוט

השופטים וכל וי הוה ביומיהון ומן וי הוה מטול דהוה כפנא בארעא דכתיב ויהי רעב בארץ ויהי בימי אחז וי הוה ביומוי ומן וי הוה דכתיב עלה רצין מלך ארם ומה כתיב בתריה נעלה ביהודה

ונקיצנה מכאן אתה למד [נ"א מכן את ילין] כולהון דכתיב ויהי בימי לשנא דוי והוה מן יומי עלמא מן שנין קדמייתא כד הוה עקן אחיין על בית ישראל הוה מצלן קדם אבוהון דבשמיא ועני יתהון דכתיב ויהי עד לא יקרון אנא עני עד לא ימלון אנא אשמע:

תחות ידוי וכען לא אשתעבדו ליה מן בגלל הכי ובתר פדון אתגלי קדם יי דעתידא ושתי לאתקטלא ועתיד הוא למסב ית אסתר דהיא מבנת שרה דחית מאה ועשרין ושבע שנין אתיהבת ליה ארכא ומלך מן הנדיא רבא ועד כוש (ד)מן מדנחא דהנדיא רבא ועד מערבא

שפתי חכמים

א דקשה לרשיי איזה אחשורוש הוא, אם אביו של דרויש הראשון זה לא היה מלך, ואם בנו של דרויש אם כן מתי היה מלכותו, הלא אחר דרויש מלך כורש ונמשך מלכותו עד סוף שבעים שנה שעלו מבבל, ומרדכי היה מעולי גולה, ובזמן המלך הזה עדיין היה מרדכי בגולה. לכן פירש 'מלך פרס' וכו'. אי נמי קדשה לרשיי למה לו לכל הסימנים, היה לו לומר יוהי בימי המלך אחשורוש כשבת המלך וגו'. לכן פירש 'מלך פרס' היה ומלך תחת כורש, על כן היה צריך להבדילו מאחשורוש אחר שהיה במלכי פרס הקודמים. ואמר שזה המלך האחרון מלך מהודו ועד כוש נוסף על פרס ומדי, וכן הוא דעת הרמב"ע ז"ל: ב דקשה לרשיי אם כוונתו רק להבדילו, היה לו לומר רק 'ויהי בימי אחשורוש המלך מהודו ועד כוש', 'הוא' למה לי. לכן פירש 'הוא' וכו'. ג דקשה לרשיי היה לו לומר המלך במקום (כלומר, סגול). לכן פירש 'המלך מעצמו' וכו'. וכך הוא ברבות (אסת"ר א ד) המולך ועדיין לא מלך, וביאורו לשעבר עד עכשיו לא ירש מלכותו: ד דקשה לרשיי הרי אמר 'שבע ועשרים ומאה מדינה', למה פירש 'מהודו ועד כוש'. לכן פירש 'המולך על מאה' וכו'. ורשיי נמשך אחר הרבות, דאילו בגמרא במגילה (יא) איכא פלוגתא דברב, וחד אמר כי רחוקים היו, ומאחר דהרבות הסכים כמאן דאמר קרובים היו, כתב רשיי רק

חד מאן דאמר ותפס לשון הרבות:

רש"י

א (א) ויהי בימי אחשורוש. מלך פרס היה, שמלך תחת כורש* לסקו שבעים שנה של גלות צבל: הוא אחשורוש. הוא צרשעו² מתחילתו ועד סופו (מגילה א). המולך. שמלך מעצמו³ ולא היה מורע המלוכה (סג). מהודו ועד כוש וגו'. המולך על מאה⁴ ועשרים ושבע מדינות כמו שמולך מהודו ועד כוש שעומדים זה אל זה, וכן פי הוא לדה צבל עצר הפקר מתפסק ועד עני⁵ (מלכ"ס א ד), שהיה רודה צבל עצר הנהר כמו שהוא רודה מתפסק עד עזה (מגילה סג):

אבן עזרא

דשם א"ל יאתה כל הגדולה, מאד הוא נעלה על כל תדהה דאברהם בנו מאיר יצו עזר, אשר הוא"ל פירש המגילה. נאם אברהם הספרדי הנקרא אבן עזרא, אין עורה כי אם מהשם החוקק חוקק עולם על לב המשכיל דהקילו גס צחלוס ידבר בו, וכו' יתמוך דהחילו לעשות כל מעשה, גס יזכרנו תמיד טרם מולאי פיו. והנה אין צמגילה הזאת זכר השם והיא מספרי הקדש, ורבים השיבו כי הוא מנקום אחר (להלן ד ד), וזה איננו נכון, כי לא נקרא השם מקום צבל ספרי

הדר עזר

בד"ה נאום אברהם וכו' והנה אין במגילה הזאת זכר ה', והיא מספרי הקדש ורבים השיבו כי הוא מנקום אחר. רצונו לומר השיבו שכתוב מלת מקום (אסת"ר ד ד), ושמו של הקב"ה מקום. והקשה הרב עליהם ב' קושיות, האחת כי לא מצינו במקרא ששמו מקום, רק נקרא מעון, כמו שנאמר (תהלים צ א) מעון אתה היית לנו, שהוא לעולם גבוה, פירוש שה' יתברך נקרא 'מעון', שהוא גבוה המכסה על העולם, כמו שנאמר בפסוק (דברים לג כו) מענה אלהי קדם, ונקרא 'מקום' רבותינו ז"ל (ב"ר טו ט) קראוהו 'מקום' שהוא מקומו של עולם. ועוד השיב מה טעם למלת 'אחר', אם פירושו 'מקום' קאי אה' יתברך, והרב רבינו אברהם נתן טעם למה לא נזכר שם ה' במגילה, בשביל כבוד ה', שלא יכתבו שם עבודה זרה אצל שם ה' כמו שעשו הכותים, שכתבו שם

*אשימא (מלכ"ס ב' י ל) שהיא עבודה זרה במקום אלהים או עמו.

אבן עזרא

הדר עזר

הקדש, רק נקרא מעון (ה'ס"ה 6) שהוא לעולם גבוה, וקדמוניו ז"ל קראוהו מקום (צ"ר ס"ה ט) בעבור שכל מקום מלא כבודו. ועוד מה טעם למלת אחר, והנכון צעני שזאת המגילה חזרה מרדכי, וזה טעם וַיִּשְׁלַח סָפְרִים (להלן ט ז), וכולם משנה ספר אחד שהוא המגילה כטעם 'פמטגן' (ראה להלן ג י), והעתיקה הפרסיים ונכתבה בצדרי הימים של מלכיהם, והם היו עובדי עבודה זרה והיו כותבין תחת השם הנכבד והגורא, שם מועצתם, כאשר עשו הכותים שכתבו תחת צְרָאֲשֵׁית צְרָא אֱלֹהִים (בראשית 6 ב) צרא אשימא, והנה צדוד השם שלא יזכרנו מרדכי במגילה:

בד"ה ויהי בימי אחשורוש זה אחשורוש אחרי כורש וזרובבל עם הגולה בבית שני רק לא נבנה הבית. פירוש, שכורש הוא התחיל לעורר בנין הבית, וכתוב בדברי הימים ב' (לו כב-ג), וגם בעזרא סימן א' (פסוקים א-ב) העיר ה' את רוח פֶּרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס וגו' לְבָנוֹת לוֹ בֵּית, והתחילו לבנות, ובימי אחשורוש שמלך אחרי, בטלו הבנין, וזה שכתוב בעזרא (ד ו) וּבְמַלְכוּת אַחְשֵׁרוּשׁ בְּתַחֲלַת מַלְכוּתוֹ פָּתְבוּ שַׁטָּחָה, ובטלו בנין הבית. וכתב עוד ולפי דעתי שהוא ארתחשטא. כתב זה לאפוקי מפירוש רש"י, שפירש שארתחשטא הוא כורש שמלך קודם אחשורוש, והרב רבינו אברהם סבירא ליה שהוא אחשורוש ולא כורש. בד"ה ויהי בימי. פירוש, לא כתב מה היה בימיו, לזה אמר שזה כלל על כל הדברים, ואחר כך פרט בימים האם.

א (א) ויהי בימי. זה אחשורוש היה אחרי כורש וזרובבל עם הגולה צניתי שני, רק לא נבנה הבית, ולפי דעתי שהוא ארתחשטא (עזרא ד ו), וזה פירוש וצמלכות אחשורוש שחללת מלכותו, כאשר אפרש בספר עזרא (שס). וטעם ויהי בימי. על כל הצדדים חללה ספקר במגלה האמת. וטעם הוא אחשורוש. איננו כמו אֲצֶרֶס הוא אֲצֶרֶס (צדרי הימים א' 6 ב), ויתכן שהיה צמלתי פרס הקדמונים מלך שמו אחשורוש, ושייחס היו מלכים על פרס ומדי, רק זה אחשורוש השני מלך על מדינות אחרות שהן צין הודו וצין כוש, כי ארץ מדי ופרס כפונות לארץ ישראל והודו, רק כוש דרומית:

בעל המורים

א (א) ויהי בימי. ה' דסמיכי. ויהי בימי אמרפל (בראשית יד א). ואידך ויהי בימי שפוט השופטים (רות א א). ויהי בימי אחז (ישעיה ז א). ויהי בימי יהויקים (ירמיה א ג). ויהי בימי אחשורוש. כדאיתא במדרש (ב"ר מב ד) שכולן היה וי בימיהן:

ראשון לציון

א (א) ויהי בימי אחשורוש וגו'. יכון על דרך אומרם ז"ל (מגילה י) כל מקום שנאמר ויהי צניתי צרה לשונאיהם של ישראל. עוד דרשו רבותינו ז"ל (ילקוט אבה רמז תמ"ד) על פסוק (ישעיה נג כד) אֶף הַעֲבָדֶיךָ שָׁפְטוּאֹתָיךָ, אמר הקדוש ברוך הוא ראה מה גרמו לי מעשיכם, שנעשיתי כביכול עבד למלכי האומות, לכבוש המלכויות, נצודנצרה, וכיוצא בו מהמלכויות שנפלו ישראל בידם. והטעם, כדי שלא יפלו ישראל ביד מלך צווי כו'. ובזה יצוא הכתוב מדקין על נכון. וי היה צניתי אחשורוש, ודע, כי לאו קטיל קני בצנמא, הוא אחשורוש וגו', מלך גדול הוא. על זה הדרך ויהי זכור לישראל צניתי אחשורוש. ולטעם זה הוא אחשורוש וגו' שמלך כניפה, שאם לא היה לישראל מה שהיה צניתי, לא היה משיג כל המעלה האמת. וכפי זה, תהיה גדולתו קניפה בשביל הו' לישראל, שלא יטערו מפחות אחד. ובזה אחי שפיר אומרנו שצנע ועשרים ומאה מדינה, על דרך אומרם ז"ל (צ"ר ג א), מה ראתה לשלוט על מאה ועשרים

ושצנע מדינה, אלא אמר הקדוש ברוך הוא, תצוא אסתר מצננת צניתי של שרה שחיתה מאה ועשרים ושצנע שנה וממלך על מאה ועשרים ושצנע מדינה, עד כאן. ולכאורה קשה, מאי מקשה 'מה ראתה' כו', וכי כל מלך שמולך על סך קצוב של מדינות נאמר לו 'מה ראה', אכן להיות שהקדים הכתוב לומר לפי מה שפירשתי כי לסיבת ויהי, שהיה צניתי צרה לישראל, זה היה קניפה להיותו מלך מהודו ועד כוש, אם כן למה טרח הכתוב לומר מאה ועשרים ושצנע מדינות, מה יצא לנו מזה אם היה מאה ועשרים ושצנע או פחות או יותר. לזה אמר כי גם לו הוא קניפה למה שנוגע לישראל, כי נתן לו ה' גדולה שמלך בכל העולם לטעם הנזכר. ונתן לו חשבון זה בדיוק לעורר זכות שרה לאסתר המושיע את ישראל, כי כאשר יהיה החשבון בדיוק יסייע לזכרון טוב. ואם כן, תראה שהכל בשביל ישראל דוקא.

ואומרנו הוא אחשורוש, שמשמע שרלונו לומר אחשורוש הידוע, ורצין לדעת היכן הוא ידוע, ולחזיה ענין כצד זה. ומז"ל

מגילת מרתים

א (א) ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש המולך מהודו ועד כוש. כולם הקשו דכל מקום שנאמר ויהי בימי הוא שרצה לומר על סיפור אחר המעשה הזה בדימי פלוני, ויהי בימי שפט השפטים ויהי רָעַב בְּאֶרֶץ (רות א א), אבל להיות הסיפור מאיש ההוא בעצמו אין שייכות לומר שבימי פלוני עשה אותו פלוני בעצמו כזה וכזה. ונראה הכוונה כי אמרו בש"ס (מגילה י) כל מקום שנאמר ויהי בימי אינו אלא צרה. והנה כל מקום שנאמר ויהי בימי" נאמר הצרה תיכף בסמוך כמו ויהי בימי שפט השפטים ויהי רָעַב בְּאֶרֶץ. ולזה נראה שגם כאן סיפור סמוך ליהי בימי מהות הצרה, במה שהוא אחשורוש המולך מהודו ועד כוש, מחמת שאמר בש"ס (פסחים פז): צְרָתָת פְּרוֹנוֹ בִּישְׂרָאֵל (שופטים ה יא), צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שפירן לבין האומות וכו', על ידי זה לא ימלא לב המלכים להכרית הישראל אשר תחת ממשלתו כי יקרא מלכותא קטיצא, וכיון שאחשורוש מלך מהודו ועד כוש וכל ישראל

היו תחת מקומות ממשלתו ולזה היה הסיבה שמילא לבו לכלותם ואין לך צרה גדולה מזו: הוא אחשורוש המולך. תיבת הוא קשה, שלא היה לו לומר רק ויהי בימי אחשורוש המולך. והכוונה נראה ד'יהי בימי' אינו אלא צרה, ואחשורוש מלך מקודם על כל העולם, ואחר כך נתקטן ולא מלך רק על מאה ועשרים ושבע מדינות, ואמרנו חז"ל (מגילה יא) שנקרא אחשורוש שנעשו ישראל רשים בימיו, והנה אם היה ישראל גם כן באותן מדינות שנתקטן מלכותו מהם. אף אם ח"ו היה גזירת המן קיים היה המחנה ההוא לפליטה, אך באמת כל ישראל נשאר תחת ממשלתו. וזהו אמרם הוא אחשורוש, היינו אותו שהיה נקרא אחשורוש, מחמת שהיה בימיו צרה על כל היהודים כשהיה מולך מהודו ועד כוש, מחמת שהיו ישראל רשים בימיו, אותו שם אחשורוש ראה לו להיקרא נגד כל ישראל, גם בשעה שנתקטן מלכותו על מאה ועשרים ושבע מדינות. שלא נחסר מישראל

ב בְּיוֹמָא הָאֵנוּן כַּד בְּעָא מְלָכָא אַחְשֻׁרוּשׁ לְמַתְבַּע עַל כּוֹרְסֵי מַלְכוּתָא דְשְׁלֵמָה דְאַשְׁתָּבָא מִן יְרוּשָׁלַם עַל יְדוּהֵי דְשִׁישַׁק מְלָכָא דְמַצְרַיִם וּמַמְצְרַיִם אֲשֶׁתָּבָא עַל יְדוּי דְסַנְחַרִּיב וּמִן יְדוּי דְסַנְחַרִּיב אֲשֶׁתָּבָא עַל יְדוּי דְחֻזְקִיָּה וְתָב לְיְרוּשָׁלַם וְתוּב מִן יְרוּשָׁלַם אֲשֶׁתָּבָא עַל יְדוּי דְפָרְעָה חֲגִירָא מְלָכָא דְמַצְרַיִם וּמַמְצְרַיִם אֲשֶׁתָּבָא עַל יְדוּי דְנְבוּכַדְנֶצַּר וְנַחַת לְבָבָל וְכַד צָדָא כּוֹרֶשׁ מְדָאָה יֵת בְּכָל אַחְתֵּיהָ לְעֵילָם וּבִתְרָא כֵּן מֶלֶךְ אַחְשֻׁרוּשׁ וּבְעָא לְמַתְבַּע עַל יְדוּי וְלֹא הָוּה יָכִיל וְשִׁדְרָא וְאַיִתִּי אַרְדִּיכְלִין מִן אַלְכַּסְנְדֵּרְיָא לְמַעְבַּד כּוֹתֵיהָ וְלֹא יָכִילוּ

בִּיְרֻנְתָא: ג בְּשֶׁתָּא דְתִלְתָּ (נ"א) וּבְשֶׁנַּת תִּלְתָּ לְמַלְכוּתֵיהָ דְאַחְשֻׁרוּשׁ עֲבַד מְשַׁקֵּיא וּמְטוּל מָה עֲבַד מְשַׁקֵּיא אֵית דְאַמְרִין דְמַרְדִּין עַלְוֵהֵי אַפְרַכְיָא וְאַזְל וּכְבֻשְׁנוּן וּבִתְרָא דְאַכְבְּשָׁנוּן אֲתָא וְעֲבַד מְשַׁקֵּיא וְאֵית דְאַמְרָא יוֹמָא דְאַיְדָא הָוּה לֵיהּ וְשִׁדְרָא אֲגָרְתָא לְכוּלְהוֹן מְדִינְתָא לְמִיתֵי לְמַעְבַּד קְדָמוּי חֲדוּתָא שְׁלַח וְזַמֵּן כָּל רַבְרַבְנֵי מְדִינְתָא דִּיִּתּוֹן וְיַחְדוֹן עֲמֵיהּ וְאַתּוֹן קְדָמוּי מָאָה וְעַסְרִין וְשִׁבְעָא מַלְכִין מִן מָאָה וְעַסְרִין וְשִׁבְעָא מְדִינֵין וְכוּלְהוֹן קְטִירֵי תְּגֵי בְּרִישֵׁיהוֹן וְהוּוּ סְמִיכִין לֵיהּ עַל גְּזוּי מִילְתָּא וְאַכְלִין וְחֲדִין קָדָם מְלָכָא

ב בַּיָּמִים הָהֵם כָּשַׁבְתָּ א הַמֶּלֶךְ אַחְשֻׁרוּשׁ עַל כִּסֵּי מַלְכוּתוֹ אֲשֶׁר בְּשׁוֹשַׁן הַבִּירָה: ג בְּשֶׁנַּת שְׁלוֹשׁ לְמַלְכוֹ עָשָׂה מִשְׁתֵּה לְכָל-שָׂרָיו וְעַבְדָּיו חֵיל א פָּרַס וּמְדֵי הַפְּרָתַיִם וּשְׂרֵי הַמְּדִינֹת לְפָנָיו:

תו"א ב מגילה יא: אסתר"ר א י-ה, ילקוט ח"ג תמרמה תמרמו. ג סדר עולם רצה פכ"ט, אסתר"ר א טו-כ, ילקוט ח"ג תמרמו.

וְהוּוּ פְּרָתוֹנְאֵי וּרְבַרְבְּנֵי מְדִינְתָא קְדָמוּי וּמִן רַבְרַבְנֵי יִשְׂרָאֵל הוּוּ תַמָּן מְטוּל דְחִזּוּ תַמָּן מְאִינֵי בֵּית מִקְדָּשָׁא הוּוּן בְּכִין וּמְסַפְרִין תַּמָּן:

וְעַבְדוּ אַחְרָן אַרְעַ מְנִיָּה וְאַתְעַסְקוּ בֵּיהּ תְּרִין שָׁנִין וּבְשֶׁתָּא תְּלִיתָאָה [ל]מַלְכוּתֵיהָ יִתִּיב עַלְוֵי הַהוּא כּוֹרְסֵי מַלְכוּתֵיהָ דְעַבְדּוּ לֵיהּ אַרְדִּיכְלִין בְּשׁוֹשַׁן

שפתי חכמים

ה דקשה לרש"י וכי דוקא בשבתו על כסא עשה. ועוד מאי נפקא לן מניה אם ישב או עמד. לכן פירש 'כשנתקיים' וכו'. אי נמי דקשה לרש"י 'כשבת המלך' משמע בתחילת מלכותו, והדר כתיב 'בשנת שלש למלכו'. לכן פירש 'כשנתקיים המלוכה בידו' הדיינו בשנת שלש למלוכה:

(מגילה יב):

רש"י

(3) כשבת המלך אחשורוש וגו'. כשנתקיים המלוכה צידו. ורבותינו פירשוהו צענין אחר צמסכת מגילה (א): (ג): הפרתמים. שלטונים צלשון פרס

אבן עזרא

(ב) וטעם בימים ההם. אחר שאמר צימי אחשורוש תחלת הדברים, כי הראשון כלל. וטעם כשבת המלך אחשורוש. שקט ממלחמות הודו וכוש כי גזור היה, וככה כחצו צמגילה (להלן ג), על כן בשנת שיש צמסכת: בשושן הבירה. שם ארמון כמו פי לא לאדם הפקירה (דברי הימים א' כט ג), וזה הארמון היה צמון עילם המדינה' כחצו צמספת דניאל (מ ג), וכאשר תמצא צמגילה הואת שושן או העיר שושן, הוא שם מדינה קרובה אל עילם, ורוב המדינה ישראל כאשר אפרש (להלן ד ט): (ג) עשה משתה. רצם אמרו (מגילה יא): כי עשה משתה צעצור שחצו כפי חצונו וראה שלא יגאלו ישראל, ויש אומרים שקט ממלחמות, ויש אומרים שנשא אסתר המלכה עצמה או פרסיה, כי לא מצאוה רק צמספת דניאל

הדר עזר

בד"ה כשבת המלך אחשורוש שקט וכו'. פירוש, לאפוקי מה שדרשו רבותינו ז"ל (אסתר א יב) שלא ישב על הכסא של שלמה עד שתיקן כסא לעצמו, והפשט שקט ממלחמות, ונתקיימה המלוכה בידו כפירוש רש"י. וכתב עוד כי גזור היה, וככה כתיב (להלן יב) וְכָל מַעֲשֵׂה תִקְפוּ וּגְבוּרָתוֹ וגו'. בד"ה שושן הבירה שם ארמון. פירוש שם ארמון, ששמו שושן הבירה, וכשתמצא כתיב 'שושן' סתם, או 'העיר שושן' היא שם העיר קרובה אל עילם, כמו פי לא לאדם הפקירה, בדברי הימים א' סימן כ"ט (פסוק א), ופירוש 'הבירה' הוא בית גדול, לבנות להשם יתברך ולא לאדם, וזה הארמון שקרוי 'שושן הבירה' הוא בעילם, ולא בשושן הסמוך לעילם, שאותה העיר רובה ישראל, ולזה אמר (להלן ג טו) וְהָעִיר שוֹשָׁן בְּבֹקֶה, ולא היא עיר המלוכה, שהיה יושב אחשורוש.

ושמי והוא הישר צעניי: הפרתמים. מורע המלוכה ולא נדע אם המלכה עצמה או פרסיה, כי לא מצאוה רק צמספת דניאל (מגילה יב): (ג)

ראשון לציון

שנים. כי פירוש 'ימים' הוא] שנה, על דרך ימים תהיה גלגלתו (ויקרא כה טו), וכן אומרו (נראה כי זה) תִּשָּׁבַע הַנְּעִרָה אֲתָנוּ יָמִים [אז] עָשׂוֹר, ופירוש 'ימים' הוא שנה. וכאן אמר **צימים** לרמוז על ז' שנים, כי אות הצי"ת תגיד ז' ימים. וגם ממה שגילה אחר כך ואמר (פסוק א) **בְּשָׁנָה פְּלוֹשׁ לְמַלְכוּת יוֹרֵה ז' שָׁנִים**. אז יראה על זה הדרך, **צימים** הם, פירוש שנה השלישית למלכו לפי חשבון זה. ולפי זה, יצא על נכון אומרו **ההס',** כי זכורים הם במקום אחר. לפירוש א' דכתיב לְפִי מְלָאֵת לְבָבְךָ שְׂעֵבֶת שָׁנָה ועמה נשלמו, ולפירוש ז' גם כן כבר הוזכר ענין זה חשבון מלכים הראשונים, והיה מה שהיה, כאמור דבצריהם. ולזה עשה משתה **שנת שלש למלכו.** פירוש תחילת שנה שלישית, כשראה ששלמו הע' בסוף ז' שנים למלכותו ולא נפקדו.

(ג) **בשנת ש"ש** לְמַלְכוּת וְגו'. נראה, כי שיעור הכתוב כך הוא, עשה משתה לכל שרים ועבדים והחיל, אך בסדר ההסבה לא הסבו כאחד לפני מלך, אלא הגדולים, וזהו אומרו **הפרתמים ושרי המדינות לפניו,** כי אין ראוי למלך לישב לפניו שאר ההמון. וזהו נתישב הכתוב על נכון.

אז יאמר, שכונת הכתוב היא לודיע קדר המעלות, כי מעלת העבדים של האשוריים וחילתיו הם גדולים ממדרגת הפרתמים ושרי המדינות, וכל הקודם ככתוב משוּב משל אחרי, הראשון שנתשיבות הם שרי, ואחריהם עבדי המלך, ואחריהם חילתיו שהם פרס ומדי, ואחריהם שאר השלטונים ושרי המדינות, שהם פחותים במעלה אפילו מחיל פרס ומדי.

ואומרו **לפניו.** יראה, כי המשתה עשה לפניו, כי אין שיעור המשתה הנערך לפני המלך למשתה הנערך שלא בפניו. ואמר כי המשתה אשר עשה לפניו, צין שחור חיצת לפניו על המשתה צין על הקרואים, סוף סוף כיון שאוכלים לפניו, יהיה ביתר שאת.

מגילת סתרים

יוחסר מקום השארת קדושה ויהיה לו כח להשרות הטומאה בארץ, ומצא מקום להשראת טומאה שהוא שושן, שהיה בו המן שהיה יונק מהס"ם ועשרה בנים שהיו יונקים מעשרה כתרין דמסאבותא, ובהיות שהמקדש קרוי בקדושה בירה, לכך קרוי גם כן שושן הבירה בטומאה, ולזה אמר בימים ההם כלומר, בימים ההם שנתקטן מלכותו והיה לו להיות נעצב, והוא אדרבה עשה משתה גדול מחמת שהיה אצלו ניהוש, ולומר שהראו לו מן עשיה שנתקטן מלכותו וכל ישראל נשארו תחת ממשלתו ורימוז לו שזה לאבדם וישמח בזה שמחה גדולה. ולזה אף בימים ההם כלומר, אף שנתקטן מלכותו אשר מלך מקודם מהודו ועד כוש שהוא מסוף העולם ועד סופו, ואחר כך לא מלך רק על מאה ועשרים ושבע מדינות והיה ראוי להיות נעצב, עם כל זה כאשר נתישבה דעתו שחשב בדיעה שלא יהיה שוב שום פקידה על ישראל כמו שאמרו בש"ס (מגילה יא:): היה שחשב וטעה. וכאשר הוחלט בדעתו להושיב כסאו בשושן להחטיא ישראל ולאבדם עשה משתה גדול ההוא. וסיבת המשתה הגדול יתבאר בכתוב אחר כך:

(ג) **עשה משתה וגו' ושרי המדינות.** ונראה שעשיית המשתה וקירתו לכל שרי המדינות טעמו, לאשר שכל מחשבתו היה רק על ישראל להחטיאם ולהרע להם, כאשר המשילו לזה חז"ל בש"ס (מגילה יד.) לבעל התל ולבעל החרץ, ולכך קרא לכל המדינות לפניו ליעץ עמהם על איבוד ישראל שהן מפורזין תחת ממשלתו. ולזה עשה משתה על ישראל אחר כך שבעת ימים בעצת כולם להכשילם ביין משתהו ובנותו כמאמר חז"ל (אסתר: ש):

ושרי המדינות לפניו. מלת לפניו מיותר. ונראה כי הוי"ו של ושרי הוא וי"ו הסיבה, סבת המשתה שעשה היה בעבור שכל שרי המדינות היו עומדין לפניו בהכנעה רבה, והסכימו לעצתו וחסב שבוודאי יקרים מחשבתו באיבוד ישראל:

אמרו מה שאמרו (מגילה יא.). ונראה לומר, על דרך מה שהתחלנו לפרש שכל מקום שאמר 'ויהי צימי' צרה הימה, ואשר לזה יקשה לפי האמת לא הימה צרה, שכל צרה שמלכיתה טוב חינה צרה. וכאן היה תכלית טוב, שכל האומות מנשאים היהודים וכו'. ואם מלך הגלות, קודם מלכות אשורוש כבר היו בגלות. האמת, כי יונתן מרגס ואמר 'דצימוהי צבילת עזודת בית אלנהא [רצא והוה צבילת עד שנת תרמינ לריוש] צגין עטימא דושתי [חיצתא צרתי דאזיל מרודך צר נצוכדננר, ועלן דלא שזקת למצני [ית] צית מקדשא]. וסוף סוף לא נחמדש דצר רע צמורצן צימי אשורוש, ואם כן מה 'ווי' היה.

אשר לזה סיים קרא ואמר הוא אשורוש. ומנחא שאמרו ז"ל (אסתר: טו) שיותר היה שונה אשורוש לישראל יותר מהמן, ושלא תאמר שהוא המירר והוא המרויח לנשוק, לזה אמר הכתוב **הוא אשורוש,** שלא ילא מנמו אלא רעה, ועליו אמר 'וי היה צימי אשורוש', שכל מה שנמשך מאשורוש אינו אלא צרה מתחילה ועד סוף, והטובה מלח' ה' צרוך הוא היפך לזונו ועבדו של אשורוש, כאומרם ז"ל צמה שכתוב (להן ה' ג) **קַת שְׂרָצִית הַיָּבֵב אֲשֶׁר צִיָּדוּ, יַעֲוֹן שֶׁם צַדִּיקֵיהֶם.**

(ב) **בימים ההם בשבת וגו'.** יש לדקדק למה הוצרך לומר **צימים** ההם, הלא מאמרו **כשנת המלך אשורוש** הדבר מובן שצימים היה הדבר. ומה גם, שמענות **צימים** ההם מורה על הימים הידועים, ולא מצינו שקדמה ידיעה לאלו הימים. ונראה לפרש, שיכוין הכתוב לומר ענין אחר, שאמרו במדרש (ליקוט אסתר רמז תמ"ט) **מאי כשנת, כשתישבה דעתו כו', דכתיב (ירמיה כט י) [פ] לה אָמַר ה' [פ] לְפִי מְלָאֵת לְבָבְךָ שְׂעֵבֶת שָׁנָה אֲפָקֶד אֲפָקֶס, משוּב מ"ה של נצוכדננר, כ"ג של אזיל מרודך, ומרמי דידיה, הרי ע', אפיין מלני דצי מקדשא ואשתמש צהו. עד כאן. לפי דברי המדרש, ירמוז צאומרו **צימים** ההם כשעברו ז' שנים.**

אף אחד שלא היה תחת ממשלתו, וזה היה הסיבה שעלה במחשבתו לאבדן מחמת שראה שסילק הקב"ה צדקת פרזוני, שאמרו חז"ל (פסחים טו) צדקה עשה הקב"ה כו' וכמו שנתבאר למעלה. ובאלישך פירש שאמר הוא אשורוש, לומר אף שאבד קי"ג אפרכות לא נכנע לבו והוא בהיותו כמקדם בשמחה:

(ב) **בימים ההם בשבת.** צורך הנס של סיפור המשתה ומה שהיה בשושן, נראה שמספר גדול שחשבו בכמה שנה של אשורוש ותחבולותיו היה רק ללחונם, שהיה כשחשבו בכמה שנה של אשורוש נתישבה דעתו כמבואר בש"ס (מגילה יא:), והטעם כי ידע שלא יכון מלכותו בקיום ישראל, ורצה לכלות הקדושה מקרב הארץ ולהשרות הטומאה בארץ, כדרך שעשו דור הפלגה כמו שכתב האלישך שם, וכמו שאבאר, וכל מחשבתו היה רק להחטיאם למען יוכל לכלותם, כמו שפירשו המפרשים בקרא דירצנו אֲתָנוּ הַמְּצֹרִים (דברים כו ו), שעשו אותנו רעים וחטיאים ואחר כך וַיַּעֲנוּנוּ, וכן עשה אשורוש משתה והעמיד להם זונות נגד פניהם שיעשו בהם כרצונם (ראה אסתר: ז ט), ולאשר בשושן היה מרדכי וכל סנהדרין ולזאת שם פניו בשושן מקום הגדולים להחטיאם כי בנפול הראשים יפול העם, והכתוב לא **כשבת** הוא סימן תכפיות, שתיכף **כשבת** על כסא מלכותו אשר **בשושן,** עשה משתה לכל שרים של כל מדינה, דהיינו כל השרים שהישראל תחת ממשלתם להתייעץ עמם איך לאבדם, שממנו יראו וכן יעשו שרי הארצות על ישראל להחטיאם ולאבדם. ולכך נקרא **שושן הבירה,** כי אשורוש שכל מגמתו היה להשמיד את ישראל בכדי להאבדו ולסלק הקדושה מהארץ ולהשריש הטומאה בארץ, כדרך שעשו דור הפלגה שביקשו לבנות עיר ומגדל (בראשית יא ד), מטעם שכתב האלישך, כי כמו שיש מקומות מוכנים להשראת קדושה כמו ירושלים ובית המקדש, כן יש מקומות להשראת הטומאה, וביקשו דור הפלגה לבנות עיר במקום ירושלים ומגדל במקום בית המקדש, וכן אשורוש רצה לעקור ישראל וממילא

ו ובתּוֹר דְּאֶכְלוּ וּשְׂתוּ וְאֶתְפָּנְקוּ אַחְזִי לְהוֹן יֵת
 עֲתָרִיה דִּי אֶשְׁתָּאֵר בִּיּוֹדִיה מִן כּוֹרֶשׁ מְדָאָה וְאוּרָא
 כּוֹרֶשׁ אֶשְׁכַּח הֵהוּא עֲתָרָא בְּצַדְאוֹתֶיהָ דְּבָבֵל חֶפְר
 בְּסַפֵּר פֶּרֶת וְאֶשְׁכַּח תְּמָן שִׁית מָאָה וְתִמְנָן
 אַחְמִיתִין דְּנַחֲשָׁא
 מְלִיִן דְּהֵב טֵב יְהִרִין
 וּבְרִלִין וְסַנְדְּלִכִין
 וּבְהֵהוּא עֲתָרָא תְּקַף
 יְקָרִיה יוֹמִין סְגִיאִין
 וּמִשְׁתֵּיא לְרַבְרַבְנוּ
 מָאָה וְתִמְנָן יוֹמִין:
 הּ וּבְאֶשְׁלָמוֹת יוֹמֵי
 מִשְׁתֵּיא הָאֵלִין עֶבֶד
 מְלָכָא לְכָל עֲמָא בֵּית
 יִשְׂרָאֵל דְּאֶשְׁתַּכַּחוּ

חִיבֵיא בְּשׁוֹשָׁן בִּירְנַתָּא דְּאֶתְמַנְיָאוּ עִם עֲרָלָאִין
 דִּירֵי אַרְעָא לְמָן רַבָּא וְעַד זְעִירָא מִשְׁתֵּיא שְׂבַעָא
 יוֹמִין בְּדַרְת גִּנְתָּא גּוּאָה דְּמְלָכָא דְּהָיוֹת נְצִיבָא
 אֵילָנִין עֶבְדִין פִּירִין וּבוּסְמָנִין כְּבִישָׁן עַד
 פְּלָגוֹתְהוֹן דְּהֵב טֵב
 וּשְׁלִימוּ בְּאֶשְׁלָמוֹת
 אֶבְנֵן טֵבָא וּמְטַלְלִין
 עֲלוּיְהוֹן בְּרַם מְרַדְכֵי
 צְדִיקָא וְסִיעֲתִיהָ לָא
 הוּוּ תְּמָן: וּ
 וּמָן
 אֵילָנָא לְאֵילָנָא הוּוּ
 פְּרִיסָן יְרִיעֵן דְּבוּץ גּוֹן
 חָזַר בְּסִפְרִין וּכְרַתְּנִין
 וְתַכְלָא אַחֲדִין בְּאֶשְׁלֵי
 מְטַכְסִין צְבִיעֵן

ו בְּהֵרָאֵתוּ אֶת-עֶשֶׂר כְּבוֹד
 מַלְכוּתוֹ וְאֶת-יְקָר תְּפָאֶרֶת
 גְּדוּלָתוֹ יָמִים רַבִּים שְׁמוֹנִים
 וּמֵאֵת יוֹם: הּ וּבְמִלּוֹאֵת
 וּבְמִלְאוֹת א הַיָּמִים הָאֵלֶּה
 עָשָׂה הַמֶּלֶךְ לְכָל-הָעָם
 הַנִּמְצְאִים בְּשׁוֹשָׁן הַבִּירָה

לְמַגְדוֹל וְעַד-קֶטֶן מִשְׁתָּה שְׁבַעַת יָמִים בְּחֵצֵר גִּנַּת בֵּיתֵן
 הַמֶּלֶךְ: וְחֹזֵר א כְּרַפֵּס וְתַכְלַת אַחֲזוּ בְּחַבְלֵי-בוּץ וְאַרְגָּמָן

תו"א ד מגילה יא: יב. שמו"ר ט ו, ויק"ר יט ה, אסתר"ר ז א-ג, פדר"א פמ"ט, ילקוט ח"א תקע"א, ח"ב רי תרמ"ו. ה מגילה ט"ז, סיה"ר ז ט, ח" רבתי אסתר"ר ז ה-ו, מנחמ"א זכר ד, ילקוט ח"ב תרמ"ג, אסתר"ר ז-ו, פדר"א פמ"ט, ילקוט ח"ב תרמ"ט.

שפתי חכמים

ו פִּירוּשׁ, אַבֵּל אֵינוֹ דְּבוּק לְמַה דְּסַמְךָ לוֹ, דְּאִין הֵרָאָה לְהֵם יְקָר תְּפָאֶרֶת גְּדוּלוֹתוֹ יָמִים רַבִּים:

רש"י
 (ד) ימים רבים. עשה להם משתה: (ה) גינת. מקום זרעוני ירקות: ביתך. נטוע צאילנות: אחוז בחבלי בוץ וארגמן. (מגילה יב:).
 מרוקמים צפתינו בן וארגמן פרס להם, על גלילי כסף ועמודי שש:

הדר עזרא

בד"ה ביתן מגזירת בית, והוא סמוך וגם מוכרת. פירוש, סמוך כאן, ומוכרת אל גנת הביתן (להלן ז ו), ופירוש כמו לפנים, כמו מבית ומחוצן (בראשית ו יד), שפירשו מבפנים ומבחוץ, והוא דרך קצרה, כי היה ראוי לכתוב גינת ביתן בית המלך, שפירושו אל גינת הפנימית של בית המלך.
 בד"ה חזר כרפס וגו' זה הפסוק דבק וגו' כמו אמור לענבר וגו'. בשמואל א' סימן ט' (פסוק כו) כתוב גבי שמואל כשמשח את שאול, כתיב ויקרא שמואל אל שאול הנגה וגו', ואחר כך כתיב (פסוק כז) הִמָּה יוֹרְדִים בְּקֶזֶה הַעִיר וּשְׂמוּאֵל אָמַר אֶל שְׂאוּל, ואחר כך כתיב (שם י א) וַיִּקַּח שְׂמוּאֵל אֶת פֶּה הַשֶּׁמֶן, והיה ראוי לכתוב זה הפסוק קודם המה, אחר ויקרא שמואל אל שאול הנגה, לפי כשעלה לגג משח אותו, אף כאן היה ראוי לכתוב חזר קודם פסוק (ה) ובמלאת הימים.
 בד"ה כרפס וגו' ואלה העינים משי והעז אחוז. פירוש, אחר

אבן עזרא

(ה) הנמצאים. מלה זרה צדקוק כי היה הלד"י ראוי להיותו קמוץ צקמן גדול כמשפט, והעם הנמצאים צארמון, הם משרתיו ומשרתיו משרתיו: ביתך. מגורת צית, והוא סמוך וגם מוכרת, וטעמו כמו לפנים, וכן מצית ומחוצן (בראשית יד י) והוא דרך קצרה, ציתן, צית המלך: (ו) חזר כרפס. זה הפסוק צדק עם אשר למעלה 'צהראותו', וכנס פסוק 'צמלאת' ציניהם כמו אמר לענבר ויעזר לענינו (שמואל א' ט ט): חזר. עין, והוא לצן מגורת חרי' יהודה (נחמיה ו י) וככה צלשון ארמית: כרפס. עין, כדמותו צלשון קדר. גם תבצרת ידוע, ואלה עינים צמשי והעד אחוז: בחבלי. פחות הסי' צפתת גדול אינו כמו קבלי יולדה (השע"י א:). בוץ. הוא הצד ממני פשטים צמנרים, גם ארגמן צמר:

בעל המורים

לעמוד על השיר נטלו אחד אחוז מן החמשים. כרפס ותכלת אחוז, מלמד שאע"פ שלא נצטוו ליתן מכס אלא מן האדם והבהמה, מעצמם נתנו מבוח המטלטלין, דילפינן אחוז דהתם מאחוז דהכא: (ו) אחוז. ד' במסורה. אחד אחוז מן החמשים (במדבר לא ל). ואידך אחוז לאלעזר ואחוז אחוז לאיתמר בדברי הימים (א' כד ו) בענין המשמרות. חזר כרפס ותכלת אחוז (הכא). בשביל שנעשו משמרות